

Háttéranyag a Klímakutatáshoz: A Nemzeti Alaptanterv (NAT) elemzése és egy tankönyv rövid bemutatása

A következőkben ismertetem a NAT fő fejezeteit és azok alfejezeteit, hogy ennek alapján láthassuk, hogy mely fejezetekben esik szó és milyen hangsúllyal az általunk kutatandó témával kapcsolatos ismeretekből, attitűdökből, fogalmakból.

A NAT felépítése, szerkezete (dőlttel, ahol a téma megjelenik)

I. Az iskola nevelő-oktató munkatartalmi szabályozása és szabályozási szintjei

I.1. A köznevelés feladata és értékei

I.1.1. Fejlesztési területek – nevelési célok

- Az erkölcsi nevelés
- Nemzeti öntudat, hazafias
- Állampolgárságra, demokráciára nevelés
- Az önismeret és a társas kultúra fejlesztése
- A családi életre nevelés
- A testi és lelki egészségre nevelés
- Felelősség vállalás másokért, önkéntesség
- *Fenntarthatóság, környezettudatosság*
- Pályaorientáció
- Gazdasági és pénzügyi nevelés
- Médiatudatosságra nevelés
- A tanulás tanítása

I.1.2. Egységesség és differenciálás, módszertani alapelvek

- Az eredményes tanulás segítésének elvei
- Képesség kibontakoztató felkészítés

I.2. A NAT, a kerettantervek és a helyi szintű szabályozás

I.2.1. A köznevelési rendszeregyes feladataira és intézményeire vonatkozó szabályok

- Az erkölcsstan oktatása
- A hit és erkölcsstanra vonatkozó szabályok
- Egész napos iskola
- *Természettudományos nevelés*
- Mindennapos nevelés
- Mindennapos művészeti nevelés

- Az idegennyelv-oktatás
- Az emeltszintű képzési forma
- Az óvodai nevelés kapcsolata az iskolai neveléssel
- Szakközépiskolai oktatás
- A szakiskolai nevelés
- Kollégiumi nevelés kapcsolata az iskolai neveléssel
- Az Arany János programok
- A sajátos nevelésű tanulók nevelésének oktatásának elvei
- A nemzetiségi nevelés és oktatás elvei

II. Kompetenciafejlesztés, műveltségközvetítés, tudásépítés

II.1. A kulcskompetenciák

- Anyanyelvi kommunikáció
- Idegen nyelvi kommunikáció
- Matematikai kompetencia
- *Természettudományos és technikai kompetencia*
- Digitális kompetencia
- Szociális és állampolgári kompetencia
- Kezdeményezőképesség és vállalkozói kompetencia
- Esztétikai-művészeti tudatosság és kifejező készség
- Hatékony önálló tanulás

II.2. Műveltségi terület

II.2.1. A NAT műveltségi területeinek felépítése

II.2.2. Ajánlás a NAT műveltségi területek százalékos arányaira

II.2.3. Ajánlások a nemzetiségi iskolákban a NAT műveltségi területek százalékos arányaira

II.3. Műveltségi területek anyagai

II.3.1. Magyar nyelv és irodalom

- A, Alapelvek és célok
- B, Fejlesztési feladatok
- C, Közműveltségi tartalmak (1–4 évfolyam, 5–8 évfolyam, 9–12 évfolyam)

II.3.2. Idegen nyelvek

- A, Élőidegen nyelvek
- B, Klasszikus idegen nyelvek

II.3.3. Matematika

- A, Alapelvek, célok
- B, Fejlesztési feladatok
- C, Közműveltségi tartalmak

II.3.4. Ember és társadalom

- A, Alapelvek, célok
- B, Fejlesztési feladatok
- C, Közműveltségi tartalmak

II.3.5. *Ember és természet*

- A, *alapelvek, célok*
- B, *Fejlesztési területek*
- C, *Közműveltségi tartalmak*

II.3.6. Földünk és környezetünk

- A, alapelvek és célok
- B, Fejlesztési területek
- C, Közműveltségi tartalmak

II.3.7. Művészetek

- Ének –zene
- Dráma és tánc
- Vizuális kultúra
- Mozgóképek kultúra és média ismeret

*II.3.8. Informatika**II.3.9. Életvitel és gyakorlat**II.3.10. Testnevelés és sportok***III. Glosszárium**

A tartalmi szabályozással összefüggő kifejezések, definíciók

- alaptanterv
- általános képzés, általános műveltség
- attitűd
- differenciálás
- élethosszig tartó tanulás
- fejlesztési feladat
- fejlesztési területek – nevelési célok
- helyi tartalom
- helyi tanterv
- készségek, képességek
- kerestantervi (tantárgyközi) elem
- kerettantervek
- kompetencia, kulcskompetenciák
- követelmények
- közműveltség
- műveltségi terület
- nemzeti alaptanterv
- tanulási tanítási folyamat
- tantervi tananyag tartalom
- tanulói tevékenység
- tanári, tanítói tevékenység
- tantervi idő felosztása
- tanulási eredmények
- vizsgakövetelmények

Miben új az Ember és természet műveltségi terület?

Fontos cél a természettudományos nevelés megalapozása, és az új név arra utal, hogy az ember a természet megismerésével tudatosabban és érzékenyebben használhatja a természeti erőforrásokat. Hangsúlyos az attitűd formálása, a társadalmi érzékenység felébresztése és megalapozása. A legújabb eleme, hogy a tartalomszervezés ciklikus (spirális). Szintén új, hogy a tartalmi elemek csoportosítása elsősorban pedagógiai szempontokat

követ, nem pedig a szaktudományok rendszerét. A harmadik újdonság, hogy a fejlesztési feladatoknál a tanulásszervezés korszerű formáit hangsúlyozza.

A műveltségterületnél megjelenő tartalmi újdonság a fenntarthatóság pedagógiája, kiemelt célja, hogy a tudatos fogyasztó magatartás, az egészségkultúra és az egészségvédelem szervesen épüljön be a tanórák tevékenység-rendszerébe. A tanulók a helyi problémákon keresztül jutnak el egy-egy globális összefüggés felismeréséhez.

A ciklikus szerkezet azt jelenti, hogy egy-egy tartalmi elem többször is előkerül ugyanabban a tantárgyban, vagy más és más tantárgy szemszögéből is terítékre kerül.

Fontos követelmény a tanulók bevonása a tanítási folyamatba, kérdések feltevésére, vizsgálódásra és önálló ismeretszerzésre van szükség.

A NAT-ban megjelenő műveltségi területek közül az Ember és természet területén kívül a leghangsúlyosabban a Földünk, környezetünk műveltségi területen jelenik meg a környezettudatossággal kapcsolatos problémakör. Szisztematikusan hetedik osztálytól kezdve a környezettudatos életmód mint tantárgyi anyag van jelen.

Alapelvei között már ebben a korban szerepel a környezettudatosság, az energiatakarékos magatartás, az emberi tevékenységek által okozott környezeti károk felismerése, a globális problémák, az urbanizálódás és a fenntarthatóság, a fogyasztási szokások változása, a hulladékkeletkezés, a szelektív hulladékgyűjtés, a személyes és közösségi cselekvési lehetőségek, a tudatos vásárlói magatartás.

A ciklikus felépítés következményeképpen ugyanez a tartalom 9–12 évfolyamon is megjelenik, kiegészülve a Föld globális társadalmi, gazdasági problémáival, azok okai, következményei és megoldási lehetőségeinek taglalásával, valamint környezet és természetvédelmi feladatokkal, felelős környezeti magatartással.

A kontextusos felépítés következtében ugyanezek a célok és ugyanezek a tartalmak megjelennek a másik műveltségterületen, az Ember és természet területén is. Itt a biológián belül 7–8 évfolyamon szerepel a környezet és fenntarthatóság témaköre, amelyben szó esik a környezeti állapot és az ember egészsége közötti összefüggésről, a környezet-szennyezés jellemző eseteiről és következményeiről (levegő-, víz-, talajszennyezés). A ciklikus szerveződés miatt a 9–12. évfolyamon ugyanezek a témák újra előkerülnek.

Szintén az Ember és természet műveltségterületen belül, 7–8 évfolyamon fizika tantárgyon belül megjelenik a környezet és fenntarthatóság témaköre, az időjárás, a természeti katasztrófák, a természetkárosítás fizikai háttere, az energiatakarékosság a háztartásban. Ugyanezek a témák visszatérnek a 9–12. évfolyamon, a légkör, az üvegházhatás és a takarékos, biztonságos közlekedés témaköreivel kiegészülve.

Még szintén ugyanezen műveltségterületen belül 7–8. évfolyamon belül is megjelenik a környezet és fenntarthatóság témaköre: itt az élő és élettelen tényezőket veszik sorra (víz, levegő tisztasága és ezek kémiai háttere). Ugyanezek a kérdések jönnek elő a 9–12. évfolyamon, kiegészülve a környezeti rendszerek állapota, stabilitás veszélyeztetése és védelme témákkal. Szintén ebben az életkorban és témában jelenik meg a mezőgazdaság és ipari tevékenység környezeti hatásának vizsgálata.

A biológiában mint következő tantárgyon belül a 7–12. évfolyamon találkozunk az evolúció és a bioszféra evolúciója témákkal, a hagyományos fizika tantárgyban pedig megjelenik a hőtan és a klímaváltozás jelensége is.

Összességében elmondhatjuk, hogy az új NAT két műveltségi területen belül is (Földünk és környezetünk, Ember és természet) nagy hangsúllyal foglalkozik a globális problémák, a környezetvédelem, a fenntarthatóság és a klímaváltozás problémáival.

A NAT kontextusos és spirális tartalom szervezése ezen a témakörön belül is érvényesül, a kulcsproblémák a különböző tantárgyakon és műveltségterületeken belül az adott tantárgy vagy műveltségterület szemszögéből jelennek meg, és ugyanazon a tantárgyon belül is a különböző életkorokban többször előfordulnak.

Egy lehetséges alternatív tankönyv rövid bemutatása:

(Bartha Géza és Blahó Györgyi [2007, szerk.]: *Globalizációs túlélőkönyv*. Anthropolis Kiadó.)

A könyv Magyarországon az első kulturális antropológiai szemléletű globális nevelési oktatási segédanyag. A következő társadalmi jelenségekkel foglalkozik: világszegénység, migráció, túlnépesedés, fogyasztói szokások dramatikus változása vagy a különböző kultúrák kényszerű együttéléséből fakadó társadalmi és egyéni sorsproblémák.

A *Globalizációs túlélőkönyv* szerzői kulturális antropológusok, akik az antropológia által kínált szemléletmód keretei között mutatnak be egy-egy jelenséget.

„A globális nevelés és a kulturális antropológia a szemléletmód és az alapértékek hasonlósága révén is összefügg. A közösségi szolidaritás, a tolerancia, más kultúrák tisztelete olyan értékek, amelyeket mind a globális nevelés, mind az antropológia magáénak vall. Egy-egy társadalmi jelenség értelmezésekor és tálalásakor tekintettel kell lenni a különböző szereplők nézőpontjára, vagyis holisztikus látásmóddal kell megközelíteni. Egy jelenség bemutatásakor használnunk kell a kulturális antropológiának a társadalom jellemzéséhez gyakran használt klasszikus kategóriáit (például: egyén, család, közösség, társadalom, globális szint), amelyet a *Globalizációs túlélőkönyv*ben is igyekeztünk követni.”

„A könyv elkészüléséhez az osztrák Südwind Agentur nevű civil szervezet is hozzájárult. Külön köszönjük Franz Halbartschlager munkáját, aki szakmai tanácsokkal és jól hasznosítható anyagokkal segítette munkánkat” – írják a szerzők.

A könyv tartalma

Éhező kozmopolisz: A világszegénység mibenlétét, kialakulásának okait, mérési módjait, felszámolásának lehetőségeit és a tömegkommunikáció szerepét bemutató fejezet

Egy s más – kultúrák, ha találkoznak: Különböző kultúrák kényszerű együttéléséből fakadó társadalmi és egyéni sorsproblémák bemutatása

Föld Hotel megtelt: A túlnépesedés okaira magyarázatot kereső fejezet, gazdasági, társadalmi folyamatokat és a nemi szerepek változásait bemutató szövegrészekkel

Menekülés és vándorlás: A transznacionális népességmozgás mint újkori jelenség kulturális antropológiai helyzetelemzése

Feltartható fejlődés: A fogyasztói társadalom mint az európai ember számára is mindennapi globalizációs jelenség, és az ezzel kapcsolatban felmerülő egyik megoldási alternatíva (Fair Trade) bemutatása

Példák a tankönyvben szereplő tevékenykedtető feladatokra

Urbanizáció:

Mi lenne, ha ...?

Mi lenne, ha egy olyan szegény vidéki faluban élnél, ahol komoly küzdelmet kell folytatni a megélhetésért a szárazság sújtotta földeken? Készíts egy listát arról, hogy mik azok a környezeti, társadalmi és gazdasági tényezők, amelyek miatt érdemes elhagynod az otthonodat, és melyek azok a szempontok, amik miatt célszerű beköltözni a városba!

Felelősség a környezetért:

Te miről tehetsz?

Gondold végig, hogy egyetértesz-e a következő állításokkal!

Az autókat ki kellene tiltani a városközpontokból.

Az otthoni csöpögő csapok nem veszélyeztetik a világ vízkészletét.

Fejlődésnek a mennyiségi növekedés helyett az életminőség kiterjesztését kell tekintelnünk.

A túlnépesedés megállítása elsősorban a pénzen múlik.

A vízhez való hozzáférés alapvető emberi jog.

A környezeti katasztrófák kialakulása független a mindennapos tevékenységeinktől.

A harmadik világ problémáinak nincsen hatása a lakókörnyezetünkre.

Ingyenessé és bárki számára hozzáférhetővé kell tenni a biciklihasználatot.

Csak visszaváltható üvegpalackokban lenne szabad italokat árusítani.

A műanyagok használata nem károsítja a környezetünket.

A szelektív hulladékgyűjtés csak feleslegesen bonyolítja a háztartásunk életét.

El kell utasítani a természetkárosítás minden formáját.

Czike Bernadett

egyetemi docens, Pannon Egyetem MFTK

Köszönetnyilvánítás

A kutatás A TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0064 azonosító számmal ellátott „Az éghajlatváltozásból eredő időjárási szélsőségek regionális hatásai és a kárenyhítés lehetőségei a következő évtizedekben” elnevezésű projekt, „Az éghajlatváltozással kapcsolatos attitűd, mentalitás, történeti és kortárs alakzatok, A klímaváltozás okainak és következményeinek etikai szempontú vizsgálata és pedagógiai vonatkozásai” című alprojekt keretében zajlott.